en anden medlemsstat, hvor vedkommende ikke udøver nogen erhvervsmæssig virksomhed eller på andet grundlag er omfattet af en social sikringsordning.

Bopælsbetingelser i national ret, der er afgørende for, om en person er tilknyttet en social sikringsordning, kan anvendes i et sådant tilfælde, idet en sådan bopælsbestemmelse ikke kan tilsidesættes ved en direkte eller analog anvendelse af bestemmelserne i forordning nr. 1408/71.

2. Det må afgøres efter reglerne for tilknytning til en social sikringsordning og således den pågældende nationale lovgivning, om det forhold, at en person modtager ydelser i anledning af, at hans seneste beskæftigelse er ophørt, medfører, at han tillægges status som lovpligtigt forsikret, når han endeligt er ophørt med erhvervsmæssig virksomhed og har taget bopæl i en anden medlemsstat, hvor han ikke udøver nogen erhvervsmæssig virksomhed eller på andet grundlag er omfattet af en social sikringsordning.

RETSMØDERAPPORT
i sag C-245/88 *

I — Faktiske omstændigheder og skriftlig forhandling

Daalmeijer, der er nederlandsk statsborger, er født den 5. oktober 1917. Han er gift med G. A. Boer, der ligeledes er nederlandsk statsborger, og som er født den 26. marts 1918. Daalmeijer har arbejdet i Nederlandene og senest i Beograd som tjenestemand i det nederlandske Forsvarsministerium fra august 1969 til 1. maj 1974. Siden da har han været førtidspensioneret og modtager ydelser i henhold til Uitkeringswet gewezen militairen (nederlandsk lov om sociale ydelser til tidligere ansatte ved militæret). Det fremgår af forelæggelseskendelsen, at Daalmeijer siden 1. maj 1974 sammen med sin hustru har boet i Frankrig, og at ingen af dem herefter har været beskæftiget, hverken som arbejdstager eller som selvstændig.

Da Daalmeijer den 5. oktober 1982 fyldte 65 år, fik han ret til en alderdomspension i henhold til Algemene Ouderdomswet (nederlandsk lov om almindelig alderdomspension, herefter benævnt »AOW«). Denne pension blev ved afgørelse af 22. marts 1983 fra Sociale Verzekeringsbank (herefter benævnt »SVB«) beregnet med fradrag for et beløb svarende til de perioder, hvor Daalmeijer og hans hustru ikke kunne anses for at have været forsikrede (otte, henholdsvis femten år).

SVB's afgørelse blev ved dom afsagt af Raad van Beroep, Amsterdam, den 23. september 1986 annulleret, idet Raad van Beroep fandt, at det ikke var berettiget at nedsætte Daalmeijer's pension på grund af hans

* Processprog: nederlandsk.

hustrus situation. Daalmeijer har påanket denne dom til Centrale Raad van Beroep (herefter benævnt »Centrale Raad«).

Det fremgår af forelæggelseskendelsen, at Centrale Raad på grundlag af de oplysninger, der var fremkommet under retsmødet, fandt, at det er tvivlsomt, om en statsborger i en medlemsstat mister de garantier for vandrende arbejdstagere, der er nævnt i EØF-Traktatens artikel 51, alene fordi vedkommende tager bopæl i en anden medlemsstat, mens han ikke mister disse garantier, hvis han opretholder sin bopæl i den medlemsstat, hvor han er statsborger. Centrale Raad fandt det endvidere nødvendigt i sine overvejelser at inddrage de konsekvenser, der i det foreliggende tilfælde eventuelt vil kunne udledes af Domstolens dom af 12. juni 1986 (sag 302/84, Ten Holder mod Nieuwe Algemene Bedrijfsvereniging, Sml. s. 1821). Centrale Raad var navnlig i tvivl om, hvorvidt dommen skal fortolkes således, at den omfatter længerevarende ydelser og ydelser som dem, sagsøgeren i hovedsagen modtager. Domstolen udtalte i dommen:

»Artikel 13, stk. 2, litra a), i forordning nr. 1408/71 skal fortolkes således, at en arbejdstager, der ophører med den virksomhed, han har udøvet på en medlemsstats område, og som ikke har taget beskæftigelse på en anden medlemsstats område, fortsat er omfattet af lovgivningen i den medlemsstat, hvor han senest var beskæftiget, uanset hvor lang tid der er forløbet siden beskæftigelsens og arbejdsforholdets ophør.«

I artikel 13, stk. 1 og 2, litra d), i forordning nr. 1408/71 hedder det:

»1) Med forbehold af artikel 14c er de personer, der er omfattet af denne forordning, alene undergivet lovgivningen i én medlemsstat. Spørgsmålet, om hvilken lovgivning der skal anvendes, afgøres efter bestemmelserne i dette afsnit.

2) Med forbehold af artikel 14-17:

...

d) er tjenestemænd og dermed ligestillede personer omfattet af lovgivningen i den medlemsstat, i hvis administration de er beskæftiget.«

Centrale Raad tog endelig også hensyn til Domstolens dom af 24. september 1987 (sag 43/86, Bestuur van de Sociale Verzekeringsbank mod M. J. A. de Rijke og L. A. C. de Rijke-Van Gent, Sml. s. 3611) og navnlig dommens præmis 17 vedrørende en nederlandsk statsborgers mulighed for frivillig forsikring i henhold til AOW ved fraflytning til udlandet, i hvilket tilfælde den lovpligtige forsikring i henhold til AOW ophører.

På grundlag af det anførte besluttede Centrale Raad at forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) Er en (forhenværende) tjenestemand ifølge artikel 13, stk. 2, litra d), i forordning nr. 1408/71 omfattet af lovgivningen i den medlemsstat, i hvis tjeneste han senest har været beskæftiget, selv

om han og hans hustru har taget bopæl på en anden medlemsstats område, hvor ingen af dem — reelt og effektivt — har udøvet beskæftigelse i den i artikel 13, stk. 2, forudsatte betydning, og hvor de heller ikke på anden måde ifølge denne bestemmelse har været omfattet af denne medlemsstats lovgivning?

2) Såfremt det første spørgsmål besvares bekræftende, kan bopælskravet i henhold til AOW's artikel 6, stk. 1, litra a), da gøres gældende over for den pågældende, for så vidt angår den periode, hvor han (og hans hustru) har haft bopæl i en anden medlemsstat end den, i hvis tjeneste han senest har været beskæftiget, og i hvilken han under den senest udøvede beskæftigelse ifølge national ret må anses for at have opretholdt sin bopæl?

3) Såfremt det første spørgsmål besvares benægtende, og/eller det andet spørgsmål besvares bekræftende, hvorledes skal spørgsmålene da besvares, såfremt den i første spørgsmål nævnte tjenestemand i den periode, hvor han havde bopæl i en anden medlemsstat end Nederlandene, fra Nederlandene modtog ydelser i anledning af, at hans seneste beskæftigelse her i landet var ophørt (hvilke ydelser i øvrigt ifølge national ret ikke indebar forsikring i henhold til AOW)?«

Forelæggelseskendelsen blev registreret på Domstolens Justitskontor den 2. september 1988.

I henhold til artikel 20 i protokollen vedrørende statutten for EØF-Domstolen er der afgivet skriftlige indlæg af Daalmeijer, SVB ved advokaterne B. H. ter Kuile og E. H. Pijnacker Hordijk, Haag og Bruxelles, Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved René Barents, Den Juridiske Tjeneste, som befuldmægtiget, den nederlandske regering ved generalsekretær i Udenrigsministeriet E. F. Jacobs, og den danske regering ved juridisk konsulent i Udenrigsministeriet Jørgen Molde.

På grundlag af den refererende dommers rapport og efter at have hørt generaladvokaten har Domstolen besluttet at indlede den mundtlige forhandling uden forudgående bevisoptagelse og at henvise sagen til Tredje Afdeling.

Efter den mundtlige forhandling den 27. september 1989, og efter at generaladvokaten den 7. november 1989 havde fremsat forslag til afgørelse, besluttede Tredje Afdeling at bringe procesreglementets artikel 95, stk. 4, i anvendelse.

Domstolen (Tredje Afdeling) har herefter ved beslutning af 6. marts 1990 henvist sagen til Domstolens plenum.

Ved kendelse af 14. marts s.å. har Domstolen efter at have hørt generaladvokaten besluttet at genåbne den mundtlige forhandling.

II — Den relevante nederlandske lovgivning

Da den anfægtede afgørelse blev truffet, indeholdt AOW ikke en selvstændig ret til pension for gifte kvinder. Derimod havde gifte mænd ret til en pension, hvori hustruens forsikringsperioder blev medregnet.

Personer, der har været forsikret i henhold til AOW, har ved det fyldte 65. år ret til en alderdomspension (artikel 7). Artikel 6, stk. 1, indeholder følgende regler:

»Enhver person, som er fyldt 15 år, men ikke 65 år, er forsikret i henhold til bestemmelserne i denne lov, såfremt vedkommende

a) har bopæl i Nederlandene

b) uden at have bopæl i Nederlandene har lønnet beskæftigelse i riget og som følge heraf er pålignet skat.«

AOW indeholder bestemmelser om fiktive forsikringsperioder for tiden før 1. januar 1957, og i henhold til artikel 13 nedsættes pensionsbeløbet for en gift mand med 1% for hvert år, han ikke har været forsikret, og 1% for hvert år, hans hustru ikke har været forsikret.

Endelig bemærkes, at artikel 3, stk. 4, der finder anvendelse i det foreliggende tilfælde, på det tidspunkt, hvor Daalmeijer ophørte med sin beskæftigelse, var affattet således:

»Nederlandske statsborgere, der har bopæl uden for riget, og som er ansat af en offentligretlig juridisk person, samt dennes ægtefælle og børn, for hvilke han har ret til børnetilskud i henhold til Algemene Kinderbijslagwet (nederlandsk lov om almindelige børnetilskud), anses for at have bopæl i riget.«

III — Sammenfatning af de skriftlige indlæg for Domstolen

Daalmeijer har anført, at Forsvarsministeriet har anset ham for at have bopæl i Nederlandene, idet det har tilbageholdt bidrag i henhold til AOW i hans pension fra 1974 til 1982. Det er derfor hans opfattelse, at det er forkert, når Centrale Raad i tredje spørgsmål anfører, at ydelsen fra Nederlandene i anledning af, at hans seneste beskæftigelse dér var ophørt, »i øvrigt ifølge national ret ikke indebar forsikring i henhold til AOW«.

Daalmeijer har endvidere anført, at han først fandt ud af, at han var blevet slettet af folkeregisteret ved sin fraflytning til Jugoslavien i 1969, da han bad folkeregisteret i Wassenaar om en udskrift. Kommunen indførte ham imidlertid på ny i registeret, idet han fra 1953 til 1974 og til 1983 havde en lejebolig i Wassenaar. Det er Daalmeijer's

opfattelse, at han og hans hustru havde bopæl i Wassenaar, hvilket også fremgår af deres nuværende pas, og af, at der i hans pension fra Forsvarsministeriet er tilbageholdt bidrag i henhold til AOW.

Sagsøgte i hovedsagen, SVB, og de andre, der har afgivet indlæg, er fremkommet med bemærkninger til hvert af de spørgsmål, som Centrale Raad har stillet. Indlæggene opdeles derfor efter spørgsmålene.

Første spørgsmål

SVB har anført, at den forelæggende ret ønsker, at Domstolen skal tage stilling til, om fællesskabsretten indeholder regler til bestemmelse af, hvilken lovgivning der finder anvendelse på tidligere arbejdstagere, selvstændige erhvervsdrivende og tjenestemænd med hensyn til medlemsstaternes sociale sikringsordninger.

SVB har i denne forbindelse gjort gældende, at bestemmelserne i afsnit II i forordning nr. 1408/71, der indeholder fællesskabsretlige lovvalgsregler, for så vidt angår sociale forsikringer, ikke finder anvendelse på tidligere arbejdstagere og selvstændige erhvervsdrivende. I disse bestemmelser fastslås alene princippet om »lex loci laboris« som lovvalgsregel til bestemmelse af, hvilken lovgivning der finder anvendelse på vandrende arbejdstagere. Selv om det bestemmes i artikel 13, stk. 1, i forordning nr. 1408/71, at de personer, der er omfattet af forordningen, alene er undergivet lovgivningen i én medlemsstat, og at spørgsmålet, om hvilken lovgivning der skal anvendes, afgøres efter bestemmelserne i afsnit II, fremgår det klart af en gennemgang af disse bestemmelser, at de kun omfatter personer, der er beskæftiget som arbejdstagere eller selvstændige erhvervsdrivende. At princippet »lex loci laboris« alene anvendes på den erhvervsaktive befolkning kan forklares med, at medlemsstaternes sociale sikringsordninger normalt knytter tilknytningen til den sociale sikringsordning sammen med beskæftigelse i den pågældende medlemsstat. Retten til ydelser og forpligtelsen til at betale bidrag er således almindeligvis forbundet med en erhvervsmæssig indkomst. Hvis man ikke anvender princippet »lex loci laboris« som lovvalgsregel, vil grænsearbejdere kunne være udelukket fra social forsikring både i bopælsstaten og i den stat, hvor de er beskæftigede.

Med hensyn til betydningen af Domstolens anførte dom af 12. juni 1986 for denne sag har SVB anført, at dommen udfylder et retligt tomrum i afsnit II i forordning nr. 1408/71 med hensyn til situationen for tidligere arbejdstagere. Dommen er imidlertid formuleret således, at den går ud over rækkevidden af den sag, der var forelagt Domstolen. Det drejede sig i sagen om at fastlægge, hvilken lovgivning der fandt anvendelse på en arbejdstager, der efter midlertidigt at være ophørt med sin beskæftigelse i Forbundsrepublikken Tyskland på grund af sygdom modtog ydelser fra Tyskland, og som havde taget bopæl i Nederlandene. Domstolen fandt, at arbejdstageren med støtte i en udvidende fortolkning af artikel 13, stk. 2, litra a), i forordning nr. 1408/71 fortsat var undergivet lovgivningen i den medlemsstat, hvor vedkommende sidst havde været beskæftiget.

Dette resultat er ifølge SVB forståeligt. Når en person afbryder sin beskæftigelse, f.eks. på grund af sygdom, moderskab eller arbejdsløshed, må den — i princippet midlertidige — ret til en ydelse være direkte knyt-

tet til den sidste beskæftigelse. Hvis man ikke anvendte reglen »lex loci laboris« i sådanne tilfælde, ville en vandrende arbejdstager, der tager bopæl i en anden medlemsstat, mens hans beskæftigelse midlertidigt er afbrudt, være undergivet lovgivningen i denne anden medlemsstat. På tilsvarende måde ville en arbejdstager, der har bopæl i en anden medlemsstat end den, hvor han er beskæftiget, i princippet ophøre med at være forsikret i sidstnævnte stat hver gang, hans erhvervsmæssige virksomhed afbrydes på grund af sygdom. Dette ville være en ulempe for den berørte arbejdstager og en hindring for arbejdskraftens frie bevægelighed.

Hvis Ten Holder-dommen anvendes i et tilfælde som det foreliggende, hvor en arbejdstager endeligt er ophørt med sin beskæftigelse, vil det imidlertid føre til uacceptable resultater, der dels vil påvirke princippet om arbejdskraftens fri bevægelighed, dels have urimelige følger for medlemsstaterne.

Princippet om arbejdskraftens frie bevægelighed bør udstrækkes til også at omfatte tidligere arbejdstagere, der efter at være ophørt med deres erhvervsmæssige virksomhed uden for oprindelsesstaten vender tilbage til denne og tager bopæl dér. Såfremt denne type tidligere arbejdstagere med støtte i Ten Holder-dommen ikke tilknyttes oprindelsesstatens sociale sikringsordning, vil de være i en mindre gunstig situation, end hvis de ikke havde være beskæftiget uden for oprindelsesstatens område. Da hensynet til tidligere arbejdstagere, der »reimmigrerer«, ikke er foreneligt med hensynet til tidligere arbejdstagere, der »emigrerer« — som Daalmeijer — må hensynet til første kategori på grund af princippet om arbejdskraftens frie bevægelighed gå forud.

Med hensyn til virkningerne for medlemsstaterne af, at Ten Holder-dommen anvendes i det foreliggende tilfælde, har SVB anført, at det vil medføre, at en medlemsstat, hvor der gælder en almindelig social sikringsordning, vil være forpligtet til at lade enhver person, der afslutter sin erhvervsmæssige beskæftigelse i denne medlemsstat, være forsikret, selv om vedkommende ikke dér har bevaret nogen bopælsmæssig tilknytning. Da forpligtelsen til at betale bidrag til en almindelig social forsikringsordning normalt er baseret på den skattepligtige indkomst, som den forsikrede har i vedkommende medlemsstat, vil den tidligere arbejdstager, der emigrerer, vedblive med at være forsikret i den medlemsstat, hvor han senest har været beskæftiget, almindeligvis uden at skulle betale bidrag i den anledning til denne medlemsstat, idet hans indkomst normalt vil være skattepligtig i bopælsstaten. Dette vil efter SVB's opfattelse kunne føre til misbrug, idet arbejdstagere kunne være fristet til — umiddelbart før de ophører med deres erhvervsmæssige virksomhed — at tage beskæftigelse i en medlemsstat, hvor der gælder en almindelig social sikringsordning, således at de efterfølgende kan opnå fordelene ved dette system uden tilbageholdelse af bidrag, selv om de ikke i øvrigt har nogen forbindelse med denne medlemsstat og heller ikke skal betale bidrag i denne anledning på grundlag af deres indkomst i den stat, hvor de har bopæl.

Det følger af det anførte, at første spørgsmål ifølge SVB bør besvares benægtende.

Kommissionen har ligeledes anført, at arbejdstagere, selvstændige erhvervsdrivende og tjenestemænd, der ikke længere udøver

virksomhed, ikke er omfattet af anvendelsesområdet for afsnit II i forordning nr. 1408/71. Bestemmelserne i dette afsnit bygger på princippet »lex loci laboris« og forudsætter, at der er tale om en aktiv arbejdstager eller selvstændig erhvervsdrivende, der er beskæftiget i en anden medlemsstat end oprindelses- eller bopælsstaten. Som Domstolen har fastslået i den anførte Ten Holder-dom, sidestilles hermed arbejdstagere og selvstændige erhvervsdrivende, der modtager ydelser i anledning af sygdom.

Kommissionen har i denne forbindelse også henvist til de uheldige virkninger for arbejdskraftens frie bevægelighed og medlemsstaterne — som SVB har påpeget — såfremt artikel 13, stk. 2, i forordning nr. 1408/71 anvendes på arbejdstagere, der ikke længere er beskæftiget erhvervsmæssigt.

Spørgsmål 1 bør derfor besvares benægtende.

Den nederlandske regering har anført, at reglerne om tilknytning i afsnit II i forordning nr. 1408/71 skal forstås således, at de kun finder anvendelse på personer, der er arbejdstagere eller selvstændige erhvervsdrivende i henhold til forordningens artikel 1, litra a), eller som efter almindelig opfattelse er arbejdstagere eller selvstændige erhvervsdrivende, fordi vedkommende anses for at være en del af den erhvervsaktive befolkning. En tidligere tjenestemand, som ikke modtager nogen ydelse, og som ikke udøver nogen virksomhed efter at have afsluttet sin beskæftigelse, kan således ikke anses for stadig at være afhængig af arbejdsmarkedet af hensyn til sit underhold og hører derfor heller ikke til den erhvervsaktive befolkning. Vedkommende er derfor ikke efter almindelig opfattelse arbejdstager eller selvstændig erhvervsdrivende og er derfor ikke omfattet af forordningens afsnit II, for så vidt angår lovvalgsreglerne om tilknytning.

Den danske regering har henledt opmærksomheden på, at sociale sikringsordninger finansieres på forskellig måde i medlemsstaterne. De fleste medlemsstater, herunder Nederlandene, finansierer alderspension via bidrag fra de berettigede. I disse tilfælde vil den berettigede typisk få udbetalt ydelser i forhold til de bidrag, der er blevet indbetalt, hvilket også må anses for rimeligt. Alderspension kan imidlertid også finansieres af det offentlige over skatterne, således som det er tilfældet i Danmark. Her må det ligeledes anses for rimeligt, at den berettigede kun får udbetalt ydelser afhængigt af den periode, vedkommende ved bopæl i landet har kunnet være med til at finansiere ordningen. Det ville kunne fjerne grundlaget for opretholdelsen af en ikke-bidragsfinansieret ordning, hvis denne beregningsmåde ikke kunne opretholdes.

Efter den danske regerings opfattelse vedrører konklusionen i den anførte dom af 12. juni 1986 alene »lovvalget«, men hverken lovvalgsreglerne i artikel 13 i forordning nr. 1408/71 eller Domstolens fortolkning heraf giver noget svar på problemet i denne sag, der vedrører indholdet af den lovgivning, der efter disse regler skal finde anvendelse.

Andet spørgsmål

SVB har anført, at dette spørgsmål ikke skal besvares, såfremt Domstolen besvarer det

første præjudicielle spørgsmål benægtende. SVB's bemærkninger til det andet spørgsmål er derfor kun subsidiære.

Efter SVB's opfattelse ønsker Centrale Raad navnlig oplyst, om der kan tillægges lovvalgsreglerne i afsnit II i forordning nr. 1408/71 »bindende virkning«. SVB har i denne forbindelse anført, at selv om Domstolen endnu ikke udtrykkeligt har taget stilling til dette spørgsmål, synes det at fremgå af dom af 23. september 1982 (sag 276/81, Sociale Verzekeringsbank mod Kuijpers, Sml. s. 3027), at der er en tendens til at tillægge bestemmelserne en sådan »bindende virkning«. Domstolen har i dommen fastslået, at bestemmelserne i afsnit II i forordning nr. 1408/71 er til hinder for, at der anvendes en lovvalgsregel, der fremgår af den nationale lovgivning, som finder anvendelse i henhold til fællesskabsreglerne. Resultatet må imidlertid være det samme, selv om de bopælskriterier, der er opstillet i en medlemsstats lovgivning, ikke udtrykkeligt henviser til en anden medlemsstats lovgivning. Formålet med sådanne kriterier, der vedrører den pågældendes eller arbejdsgiverens bopæl, er navnlig at begrænse lovgivningens anvendelsesområde og er således også en lovvalgsregel.

SVB har på baggrund af disse bemærkninger anført, at de fællesskabsretlige lovvalgsregler mister enhver virkning, hvis den lovgivning, der finder anvendelse, udelukker de berørte personer fra forsikring i henhold til dens egne bopælskriterier. Den »bindende virkning« af fællesskabsrettens lovvalgsregler afskærer dog ikke den medlemsstat, hvis lovgivning finder anvendelse, fra at opstille andre betingelser for medlemskab end egne lovvalgsregler og bopælskriterier. Den gensidige afgrænsning af anvendelsesområdet for medlemsstaternes retssystemer udelukker ikke, at der opstilles kriterier som alder og arbejdstagerens stilling, og dette berøres således heller ikke af de fællesskabsretlige lovvalgsregler. Dette synspunkt bekræftes i øvrigt af Domstolens faste praksis, hvorefter det tilkommer medlemsstaterne i deres lovgivning at fastsætte betingelserne for ret og pligt til medlemskab af en social sikringsordning.

SVB har herefter foreslået Domstolen — såfremt den finder det nødvendigt — at besvare det stillede spørgsmål således, at bopælsbetingelser, der stilles for, at en person er omfattet af en medlemsstats lovgivning, ikke kan gøres gældende over for en person, på hvem den pågældende lovgivning finder anvendelse i henhold til bestemmelserne i afsnit II i forordning nr. 1408/71.

Kommissionen har anført, at det andet præjudicielle spørgsmål kun skal behandles, såfremt Domstolen besvarer det første spørgsmål bekræftende.

Med henvisning til nævnte dom af 23. september 1982 har Kommissionen anført, at formålet med lovvalgsreglerne i afsnit II i forordning nr. 1408/71 er at undgå, at en person ved flytning fra en medlemsstat til en anden ikke er undergivet nogen lovgivning eller samtidig er undergivet flere lovgivninger. Det fastslås i bestemmelserne, at det kun er en af lovgivningerne, der finder anvendelse, og det afgøres efter ensartede regler, hvilken lovgivning der skal anvendes.

Disse lovvalgsregler ville ikke have nogen mening, hvis medlemsstaterne bevarede retten til i deres nationale lovgivning at begrænse det personelle anvendelsesområde for deres eget retssystem ved hjælp af territoriale kriterier. Anvendelsen af lovvalgsreglerne skal imidlertid kun sikre, at de vandrende arbejdstagere altid er undergivet en social sikringsordning. Hvis en arbejdstager f. eks. ikke opfylder de betingelser, der stilles i den relevante lovgivning med hensyn til alder eller lønnens størrelse, er han således ikke forsikret. Det samme gælder, hvis vedkommende ikke opfylder andre betingelser, når disse blot ikke indeholder et »territorialt« aspekt.

Det er Kommissionens opfattelse, at det andet spørgsmål skal besvares benægtende.

Den nederlandske regering har ligeledes anført, at reglerne om, hvilken lovgivning der finder anvendelse, i forordning nr. 1408/71 må anses for at have forrang frem for nationale territoriale kriterier. Den har henvist til Domstolens praksis til støtte for, at de foranstaltninger, der træffes til gennemførelse af Traktatens artikel 48-51, ikke kun skal forstås således, at de har til formål at forhindre, at vandrende arbejdstageres retsstilling med hensyn til social sikring forringes, men også at vandrende arbejdstagere opnår samme retsstilling, som hvis det alene var national ret, der fandt anvendelse. Efter den nederlandske regerings opfattelse følger det af dette formål, at territoriale kriterier i national ret, der stiller vandrende arbejdstagere dårligere, ikke kan hindre anvendelsen af bestemmelserne i forordningens afsnit II.

Selv om det fremgår af Domstolens praksis, at medlemsstaterne er berettiget til at fastsætte betingelserne for tilknytning til en national social sikringsordning, er det ifølge den nederlandske regering klart, at territoriale kriterier, der tjener til at afgrænse en medlemsstats sociale sikringsordning i forhold til andre medlemsstaters ordninger, er en undtagelse til denne ret.

Sammenfattende har den nederlandske regering anført, at bopælsbetingelserne i AOW's artikel 6, stk. 1, litra a), ikke kan gøres gældende over for den pågældende, og at det andet spørgsmål derfor skal besvares benægtende.

Den danske regering har foreslået, at Domstolen, hvis det første spørgsmål besvares bekræftende, besvarer det andet spørgsmål fra Centrale Raad således, at en medlemsstat ved beregning af alderspension for en pensionsberettiget, som efter beskæftigelse i den pågældende medlemsstat har taget ophold i en anden medlemsstat, hvor han ikke har erhvervsmæssig beskæftigelse, kan undlade at medregne bopælsperioden i denne anden medlemsstat ved udmåling af pensionen. Dette gælder især, hvor det drejer sig om en pension, der ikke finansieres ved bidrag, men af det offentlige over skatterne.

Tredje spørgsmål

SVB har bemærket, at dette spørgsmål er dårligt formuleret, idet det forudsætter, at det ved en benægtende besvarelse af første spørgsmål alligevel vil være muligt at be-

svare det andet spørgsmål bekræftende. Det fremgår imidlertid af den måde, hvorpå Centrale Raad har formuleret spørgsmålet, at andet spørgsmål bliver uden genstand, hvis første spørgsmål besvares benægtende. SVB har endvidere anført vedrørende genstanden for det andet spørgsmål, at det er vanskeligt at se, på hvilken måde de omstændigheder, som den forelæggende ret nævner i det tredje præjudicielle spørgsmål, kan have indflydelse på besvarelsen af spørgsmålet om, hvorvidt der kan tillægges de fællesskabsretlige lovvalgsregler en »bindende virkning«.

SVB finder under alle omstændigheder, at besvarelsen af det tredje spørgsmål implicit fremgår af det svar på det andet spørgsmål, som SVB har foreslået.

Kommissionen har ikke fremsat bemærkninger vedrørende det tredje præjudicielle spørgsmål. Den har på baggrund af sine bemærkninger til de første to spørgsmål foreslået Domstolen at fastslå, at de bestemmelser om, hvilken lovgivning der skal finde anvendelse, der på nuværende tidspunkt findes i afsnit II i forordning nr. 1408/71, ikke finder anvendelse på personer, der endeligt er ophørt med at udøve erhvervsmæssig virksomhed.

Den nederlandske regering har anført, at besvarelsen af det første præjudicielle spørgsmål må være den samme, som den tidligere har foreslået, selv om vedkommende er en person, der modtager en længerevarende ydelse i henhold til en alderdomsforsikring eller en invalideforsikring. Med hensyn til personer, der modtager en kortvarig ydelse i henhold til en arbejdsløshedsforskring eller en sygeforsikring, har regeringen anført, at disse efter almindelig opfattelse fortsat er arbejdstagere eller selvstændige erhvervsdrivende, idet de i princippet stadig er afhængige af arbejdsmarkedet af hensyn til deres underhold.

Såfremt disse personer ligeledes er arbejdstagere eller selvstændige erhvervsdrivende i henhold til artikel 1 i forordning nr. 1408/71, er de efter den nederlandske regerings opfattelse omfattet af tilknytningsreglerne i forordningens afsnit II, hvori det fastlægges, hvilken lovgivning der skal finde anvendelse. Regeringen har foreslået, at det tredje spørgsmål i så fald besvares bekræftende.

J. C. Moitinho de Almeida
Refererende dommer